

גזרי ק"ס 35

שעורים לזכר אבא מרי ז"ל
גדלין לטיא נפיש

לכן נושאים הכהנים את ידיהם במנחה בתעניות. המחייב והמסגרת לברכה זו אינו היבט מנחה סתמית, שהרי תפלה זו הופקעה מנשיאת כפים בעצמותה ובחלות שמה. המסגרת היא תפלת געילה הנוספת שהצניעו רבותינו בתפלת המנחה. למענה אנו מתפללים מנחה סמוך לשקיעת החמה ביום התענית; ולכן הכהנים נושאים את ידיהם במנחה בתעניות כיון דדמיא לגעילה, דהיינו שבאמת יש בה קיום תפלת געילה.

לאור דברינו, מובן יפה מה שקבעו בעלי התוספות (תענית כו, ב, ד"ה והאידינא) והרמב"ם (פי"ד הל' תפלה הל' ב') שאין הכהנים עולים לדוכן במנחה ביום הכפורים. דנראה שאין זה רק מטעם התוספות, "לפי שמתפללין מנחה בעוד היום גדול", אלא משום שביה"כ אין תפלת המנחה כוללת קיום געילה שהרי לקיום זה יוחדה תפלה נוספת, כחטיבה בפני עצמה, בה הכהנים אמנם נושאים כפיהם. תפלת המנחה אינה אם כן המנחה הרגילה, בעלת קיום אחד, של כל השנה, ולכן אין בה נשיאת כפים.

ג.

שנינו בסוטה לט, ב: "בזמן שהכהנים מברכים את העם מה הן אומרים, אמר ר' זירא אמר רב חסדא ברכו ה' מלאכיו גבורי כח וגו' ברכו ה' כל צבאיו משרתיו עושי רצונו ברכו ה' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו ברכי נפשי את ה'. במוספי דשבתא מה הן אומרים, אמר רב אסי שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' וכו' שאו ידיכם קודש וברכו את ה', ברוך ה' מציון שוכן ירושלים הללויה ולימא נמי יברכך ה' מציון דכתיב בההוא עניינא אמר יהודה בריה דר"ש בן פזי מתוך שהתחיל בברכותיו של הקב"ה מסיים בברכותיו של הקב"ה במנחתא דתענית מאי אמרי אמר רב אחא בר יעקב אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך, מקוה ישראל מושיענו בעת צרה, למה תהיה כגד בארץ וגו' למה תהיה כאיש גדהם כגבור לא יוכל להושיע וגו'. בגעילה דיומא דכיפורי מאי אמר אמר מר זוטרא ואמרי לה במתניתא תנא הנה כי כן יברך גבר ירא ה' יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חיך וראה בנים לבניך שלום על ישראל וכו'. אמר רב חייא בר אבא כל האומדן בגבולין אינו אלא טועה, אמר ר' חנינא בר פפא תדע דבמקדש נמי לא מיבעי למימרינהו, כלום יש לך עבד שמברכין אותו ואינו מאזין, אמר רב אהא בר חנינא תדע דבגבולין נמי מיבעי למימריהו כלום יש לך עבד שמברכין אותו ואין מסביר פנים".

דברי הסוגיא טעונים הסבר. (א) מה יסוד ומקור אמירת פסוקים אלה? יעויין ברש"י על אתר שפירש: "שיראו מסבירי פנים ומודים לפנינו על ברכותינו להראות שהן גוחות להן". מעין זה כתב להלן (מ, א): "להראות שברכת רבו חשובה לו

ועריבה עליו ותגמל לרבו עליו בכך". אך דבריו טעונים ביאור. (ב) מהו ההבדל בין מקדש לגבולין, ומה פשר הדעה שהפסוקים האלה נאמרים במקדש אך לא בגבולין? ויעויין ברש"י שפירש: "שלא נתקנו לומר אלא לכבוד שם המיוחד הנזכר במקדש". אך גם דבריו אלה זקוקים להסבר.

5 והגרא בזה, דהנה יעויין במשנה במגילה (כג, ב) שכללה נשיאת כפים ברשימת הדברים שאינם נאמרים אלא בעשרה. והנה בגמרא שם מבואר: "מה"מ אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה". לפום ריהטא, משמע שטעם ומקור זה משמש אף לברכת כהנים. אך יעויין בר"ן על הרי"ף שם (יג, ב באלפס) שכתב: "וכתיב 10 כה תברכו את בני ישראל אמור להם, ובני ישראל עשרה משמע, כדילפינן בגמ' לענין דבר שבקדושה וכו'". הרי שלדעתו צורך עשרה לב"כ אינו משום דבר שבקדושה, אלא שילפינן מדבר שבקדושה כי בכל מקום שהתורה אומרת בני ישראל היא מתכוונת לעשרה. ברם עיין ברמב"ם (פ"ח מהל' תפלה ה"ד) שכתב: "ואין עושין כן בפחות מעשרה וכו' וכן לא יהיה אחד מברך ברכת שמע והכל 15 שומעים ועונין אחריו אמן אלא בעשרה וזה הוא הנקרא פורס על שמע, ואין אומרים קדיש אלא בעשרה, ואין הכהנים נושאים ידיהם אלא בעשרה והכהנים מן המנין שכל עשרה מישראל הם הנקראים עדה וכו' וכל דבר קדושה לא יהא אלא בתוך העדה מישראל וכו'". מפורש כי ברכת כהנים אינה נאמרת בפחות מעשרה משום שהיא דבר שבקדושה.

20 בהלכה זו מבואר יסוד חדש. ברכת כהנים מחייבת את השומעים בשער לשבח לקב"ה. המתברכים — וזוהי חלות שם מיוחדת, שהרי ישנם דינים שונים מי הוא בכלל ברכה ומי אינו בכלל ברכה — המקבלים את הברכה, מתחייבים להודות ולהלל לה', אינם יכולים לשמוע הברכה מבלי להגיב על שמיעה פלאית זו. לחובת ההודאה שני נימוקים: (א) הברכה שהכהנים מברכים הלא אינה שייכת 25 להם. המברך האמתי הוא הקב"ה, כדכתיב בקרא, "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם". וכן מבואר ברמב"ם (פט"ו הל' תפלה ה' ז'): "ואל תתמה ותאמר ומה תועיל ברכת הדיוט זה שאין קיבול הברכה תלוי בכהנים אלא בקב"ה שנאמר ואני אברכם וכו', הכהנים עושים מצותן שנוצטוו בה והקב"ה ברחמיו מברך את ישראל כחפצו". הרי שהקב"ה מברך אותנו בכל פעם ופעם שהכהנים עולים 30 לדוכן. אם כן, אין לנו גמילת חסד גדולה מזו. העובדה שהקב"ה גותן לנו את ברכתו מחייבת אותנו בהכרת טובה ודברי הודאה לקב"ה. אם לא נברך הרי נחטא בכפיית טובה ולב אבן שאינו מרגיש את טובו של הקב"ה. אין אמירת הפסוק תנאי בברכת כהנים אלא קיום מצות הודאה, כשם שאדם מברך הטוב והמטיב על שמועות טובות. (ב) נשיאת כפים מביאה לידי השראת השכינה; יש בה משום

1 מפגש קודשא בריך הוא וכנסת ישראל פנים אל פנים. והנה יעויין בגמרא בסוטה (לח, ב) : „ואמר ר' יהושע בן לוי כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה כה תברכו אמור להם ושמו את שמי“. והטעים הרמב"ם (פט"ו הל' תפלה הל' י"ב) : „כל כהן שאינו עולה לדוכן אע"פ שבטל מצות עשה אחת הרי זה כעובר על שלש עשה שנאמר וכו'“. ביאור הדברים, כי ישנם שלשה קיומים בנשיאת כפים : א) ברכה, שהכהנים יתכוונו לברך את העם, ושהברכה תחול עליהם (מלת „באהבה" מורה על היבט זה) ; ב) מצות אמירת שלשת הפסוקים לפני הציבור. ברכה ואמירה מהווים שתי בחינות נפרדות. אמירה בעלמא אינה מספקת ; היא צריכה ליהפך לברכה, ע"י כוונה ורגש אהבה. ג) שימת שם הקב"ה על בני ישראל 10 — כלומר, השראת שכינתו על הקהל הנצבים בשעת נשיאת כפים לפני ה' אלקים שהוא המברך את ישראל. כל תוכן הברכה אודות מאור פנים, נשיאת פנים, עוסק בהשראת השכינה, ומכאן שבאמצעותה מתקיים מפגש עמה. כלום אפשר לזכות למאור פניו של הקב"ה, בלי חוויית גילוי שכינה ?

עייין ברמב"ם, פי"ד מהל' תפלה ה"ג : „כיצד היא נשיאת כפים בגבולין, בעת שיגיע ש"צ לעבודה כשיאמר רצה כל הכהנים העומדים בביהכ"נ נעקרין ממקומן והולכין ועולין לדוכן ועומדים שם פניהם להיכל ואחוריהם כלפי העם ואצבעותיהם כפופות לתוך כפיהם עד שישלים ש"צ ההודאה ומחזירין פניהם כלפי העם ופושטין אצבעותיהן ומגביהין ידיהם כנגד כתפיהם ומתחילין יברכך וכו'. כשישלימו הכהנים ג' פסוקים מתחיל ש"צ ברכה אחרונה של תפלה שהיא שים שלום והכהנים מחזירין פניהם כלפי הקדש וקופצין אצבעותיהם ועומדין שם בדוכן וכו'“. היוצא מדבריו, כי לפני שהכהנים נתבעים לברך אצבעותיהם צריכות להיות כפופות, ורק לאחר הברכה הם פושטים את אצבעותיהם ומחזירים פניהם כלפי העם. וצריך להבין, מהי חשיבות פישוט אצבעות. ענין החזרת פנים לקהל הלא נובע מגזיה"כ, „כה תברכו" — פנים כנגד פנים. אבל פישוט אצבעות 25 — מה טיבו ?

ובביאור הענין נראה, דהנה בהסבר האיסור להסתכל על הכהנים בשעה שהם עומדים על הדוכן ומברכים את ישראל, נימק רש"י (חגיגה טז, א) : „שהשכינה שורה על קשרי אצבעותיהם“. ומעין זה הסביר את דין המשנה (סוטה לח, א), שבמקדש היו כהנים נושאים את כפיהם למעלה מראשיהם, וכתב : „מפני שמברכין את העם בשם המפורש ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם“. נמצא, כי פישוט אצבעות הוא חלק מהותי של מצות ברכת כהנים, והוא כרוך בקיום „ושמו את שמי על בני ישראל“. שימת השם פירושה השראת השכינה. ובכך, הכהנים פושטים אצבעותיהם רק לאחר ברכת המצוה, כדי שהיא תחול, עובר לעשייתן, הן על החזרת פנים והן על פישוט אצבעות, אשר שניהם אינם אלא אמצעים להשראת

1 | השכינה על ישראל. מתוך כך, נמצא הכהן מברך על שלשת הקיומים: האמירה, הברכה (הוספת „באהבה“), ופעולת השראת השכינה.

להשראה זו יש כמובן זיקה מיוחדת למקדש, אשר לכן רק בו הכהנים נושאים את ידיהם על גבי ראשיהם, וגם רק לגביו, לדעת רוב הראשונים, משמשת נוכחות שכינה כגימוק לאיסור הסתכלות בכהנים, וכמבואר בסוגיא בחגיגה טז, א, ובתוספות שם. אך נראה שיסוד השראת השכינה תקף אף בגבולין. דהנה איסור ההסתכלות נאמר גם חוץ למקדש, וכמבואר ברמב"ם (פי"ד הל' תפלה הל' ז'): „ואין אדם רשאי להסתכל בפני הכהנים בשעה שהן מברכין את העם כדי שלא יסיחו דעתם אלא כל העם מתכווין לשמוע הברכה ומכוונים פניהם כנגד פני הכהנים ואינם מביטים בפניהם“. הטעם, לדברי הרמב"ם, הוא הפסד כונה. אך בוקעת ועולה השאלה: למה אנו זקוקים לכונה וריכוז הדעת בברכת כהנים? כונה אמנם חשובה בתפלה, אך בברכת כהנים מה טיבה? התשובה אינה צריכה לפני ולפנים, כי גם בברכת כהנים העם עומד לפני השכינה כמו המתפלל, ומכאן צורך מקביל בכונה. מעמד זה קיים בכל מקום, וממילא כונה נחוצה בגבולין כבמקדש, שכן תמצית המצוה בכל מקום הינה עמידה לפני השכינה.

והנה בכל מקום שהאדם עומד לפני ה', בכל זמן שהוא מרגיש את זיו השכינה, חובת שירה חלה עליו. כמה פרשיות בתורה ובגביאים ובכתובים מאשרות יסוד זה: „וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וכו' אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת“. בכל מקום שהאדם יכול להצביע באצבעו ולאמר זה א-לי חייב לשיר רוממות ה'. „זה א-לי ואנוהו אלקי אבי וארוממנהו“. בפרשת שמיני אנו קוראים, „ותצא אש מלפני ה' וכו' וירא כל העם וידגו ויפלו על פניהם“. וידגו — פירושו לפי אונקלוס, „ושבחו“, אמרו דברי שבח והודאה, הרצו שירה לפני המקום. ה' נגלה עליהם וממילא היו חייבים לומר שירה. בביאור מצות אמירת הלל ביום טוב, הסביר הרמב"ן בהשגותיו על ספר המצות להרמב"ם (שרש א') כי המחייב הוא שמחת יום טוב. זיקתם נעוצה בעובדה כי מהות חוויית השמחה היא הרגשת נוכחותו של הקב"ה, אשר בגינה האדם מרגיש חפשי ומאושר, איננו ירא ואינו סובל מפחד בלילות. מדוע אומרים הלויים שירה במקדש בכל יום על הקרבנות? משום שהשכינה שרויה במקדש. מהו ענין מלכיות זכרונות ושופרות בראש השנה אם לא אמירת שירה לפני הקב"ה? ואף זה מפני שהשופר מסמל גילוי שכינה ותקיעתו מקבילה לכניסה למקדש, וכמבואר בגמרא בראש השנה (כו, א), שקרן פרה פסולה למצות שופר מדין אין קטיגור געשה סניגור משום ד„כיון דלזכרון הוא כבפנים דמי“.

נמצא, כי ברכת כהנים מחייבת בשירה, משום שעל ידה המתברכים זוכים למפגש עין בעין עם הקב"ה. השכינה נזקקת למתברך, והוא חי את האלקים

1 הנוכח כאן, הנצב לעומתו פנים נגד פנים. לכן צריך הוא לפתוח את פיו בשירה אדירה; ולכן אין להם לישראל להשאר דוממים בשעה שהכהנים מברכים אותם כשלוהי הא-ל הנמצא בצל ארון הקודש. אמירת הפסוקים היא בבחינת הסברת פנים לרבו, הודאה ושבח לרבו מפני שהוא מברכו ומפני שהופיע כאן נגד עבדו. 5 זהו פירוש דברי הגמרא (סוטה מ, א), „כלום יש עבד שמברכין אותו ואין מסביד פנים“.

בברכת כהנים שבמקדש קשורה השראת שכינה כפולה: א) הברכה עצמה גורמת להופעת השכינה. המברך הוא הקב"ה, המתברכים ציבור ישראל, הניצב לפני ה' פנים אל פנים. עובדת נוכחות כבוד הקב"ה כמברך נכונה לגבי ברכת 10 כהנים שבמקדש כלגבי זו שבגבולין. ב) במקדש, כפי שכבר הוזכר לעיל, ישנה השראת שכינה נוספת, והיא תוצאת הזכרת שם המפורש. בכל מקום שמזכירים את השם, הקב"ה מופיע בהדר גאונו. „בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך“.

לאור דברינו, מחלוקת האמוראים לגבי אמירת הפסוקים כענייה על ברכת 15 כהנים מתפרשת כמין חומר. מחייב אמירת פסוקי שיר ושבח הינו גילוי שכינה, אלא שנחלקו לגבי דרגת הגילוי והתנאים בהם הוא מחייב. מאן דאמר אחד סובר כי היות ויש גילוי שכינה גם בברכת כהנים שבגבולין פסוקי שיר ושבח נאמרים אף חוץ למקדש. ואילו המאן דאמר האחר סובר כי גילוי שכינה מחייב בשיר ושבח רק במקום אשר עצם קדושתו היא בבחינת לפני ה', אך הגילוי המיוחד 20 שבשעת נשיאת כפים אינו מחייב בשירה.